

назад, але в докризовий період система фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні не створила підґрунтя для підвищення добробуту населення. Про це свідчить: місце України в світових рейтингах (середній рівень людського розвитку, індекс якості життя) в порівнянні з іншими постсоціалістичними країнами, які досягли набагато кращого результату; високе розшарування населення за рівнем матеріального забезпечення; відсутність потужного середнього класу; значний тіньовий сектор економіки; масштабна бідність; низька реальна заробітна плата; високий рівень безробіття та інші фактори.

Основний тягар по фінансовому забезпеченню соціальних гарантій серед бюджетів України покладений на місцеві бюджети. І це є закономірним, з огляду на практику зарубіжних країн забезпечення соціальних гарантій і світову тенденцію до децентралізації. Особливо видатки місцевих бюджетів на соціальні гарантії зросли у 2010 році. Це пояснюється активною державною політикою подолання негативних наслідків світової фінансово-економічної кризи і попередженню соціальних ризиків.

Література

1. Баранова Н.П. Новікова Т.В. Соціальні стандарти та соціальні гарантії в системі соціальної політики в Україні / Н. Баранова, Т. Новікова // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua>
2. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2010 рік // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
3. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2009 рік // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
4. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2008 рік // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
5. Давидюк О.О. Світовий досвід фінансування соціальних виплат / О. Давидюк // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua>
6. Підсумковий моніторинг розвитку соціальної сфери за 2010 рік [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua>
7. Соціальна держава: український вибір: Монографія / За ред. В.А. Гошовської, Л.І. Ільчука // – К.: ЦПСД, 2007. – 345 с.
8. Соціальні технології: світовий досвід та тенденції розвитку в Україні: Монографія / За ред. В.В. Барабаша // Херсон, Вид-во: ПП Вишемирський В.С., 2008. – 340 с.

С.В. РІВЧАЧЕНКО,

аспірант, Інститут економіки та прогнозування НАН України

Становлення та розвиток соціального страхування в країнах ЄС

У статті розглянутий розвиток соціального страхування на сучасному етапі та проаналізовані основні моделі соціального страхування в країнах Європи.

Ключові слова: соціальне страхування, північна модель, англосаксонська модель, середземноморська модель, континентальна модель, модель Бевериджа, модель Бісмарка.

В статье описано развитие социального страхования в современных условиях и проанализированы основные модели социального страхования в странах Европы.

Ключевые слова: социальное страхование, северная модель, англосаксонская модель, средиземноморская модель, континентальная модель, модель Бевериджа, модель Бисмарка.

In the article development of social security in modern terms and analysed basic models of social security is described in the countries of Europe..

Keywords: social security, north model, anglo-saxon model, sredizemnomors'ka model, continental model, model of Beveridzha, Model of Bismarck.

Постановка проблеми. Соціальне страхування є невід'ємною частиною перерозподільного механізму фінансових ресурсів країн із розвинутою економікою.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Фінансові відносини, які задіяні в забезпеченні соціального страхування, виконують стабілізуючу роль не тільки у фінансовій сфері, а й у суспільстві. У країнах Європи накопичений значний досвід формування фондів соціального страхування з урахуванням традицій кожної країни та рівня розвитку її економіки, який представляє суттєвий інтерес для подальшого реформування соціального страхування в Україні.

Метою статті є аналіз становлення та розвитку системи соціального страхування як складової частини державних фінансів у країнах ЄС.

Виклад основного матеріалу. Діюча в країнах ЄС система соціального страхування сформувалася на основі Конвенції №102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення», прийнятої 4 червня 1952 року на тридцять п'ятій сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці (МОП), у цій конвенції говориться про необхідність забезпечити трудящих такими мінімальними нормами соціального забезпечення:

- медична допомога (Розділ II, ст. 7–12);
- допомога за хворобою (Розділ III, ст. 13–18);
- допомоги з безробіття (Розділ IV, ст. 19–24);
- допомога зі старості (Розділ V, ст. 25–30);
- допомога у випадку тілесного ушкодження на виробництві або професійному захворюванні (Розділ VI, ст. 31–38);

- сімейні допомоги (Розділ VII, ст. 39–45);
- допомога з вагітності й родів (Розділ VIII, ст. 46–52);
- допомога з інвалідності (Розділ IX, ст. 53–58);
- допомога з випадку втрати годувальника (Розділ X, ст. 59–64).

Крім цього, МОП прийняв ще ряд важливих документів, які регулюють рівень соціального захисту працюючих. Наприклад, у Конвенції №117 «Про основні цілі і норми соціальної політики» (1962) підкреслюється значення досягнення такого рівня соціального забезпечення, який міг би забезпечити реальні життєві потреби людей. Цей документ містить зобов'язання держав створювати незалежним виробникам і найманим працівникам умови для підвищення свого життєвого рівня.

Важливе значення має й Рекомендація МОП №67 «Про забезпечення доходу» (1994). В цій рекомендації мова йде про забезпечення життєвих потреб людей по відновленню прийнятних розмірів доходу, втраченого через непрацездатність або з інших причин.

Особливе місце серед документів МОП займає Рекомендація №167 «Про встановлення міжнародної системи прав в області соціального забезпечення» (1983). Її ціль – сприяння висновку по розробці дво- і багатосторонніх угод про соціальне забезпечення на принципах рівноправності між державами – членами МОП по наданню соціального забезпечення, збереженню або відновленню прав на соціальне забезпечення, координації в правовому регулюванні даних питань національними законодавствами [1].

Разом із тим кожна країна має свої національні особливості формування системи соціального забезпечення.

В англосаксонській моделі (Великобританія, Ірландія), що відома як модель Беверіджа, грошові виплати спрямовані передовсім на підтримку людей працездатного віку. Система соціальної допомоги спрямована на заохочення активності громадянина в пошуках роботи.

Модель англосакського типу характеризується такими рисами:

- трирівневий тип соціального захисту, що закріплює за державою надання базових гарантій соціального захисту всьому населенню; за роботодавцем – соціальне (професійне) страхування найманих працівників, в якому часткову участь бере працівник; за працівником – особисте страхування;
- орієнтація державних соціальних гарантій на прожитковий мінімум, додаткового професійного страхування – на заміщення (компенсацію) заробітку, додаткового добровільного особистого страхування – на реалізацію працівниками своїх особистих можливостей на користь власного соціального захисту;
- забезпечення державою базових умов життєдіяльності населення – державної охорони здоров'я, надання рівних можливостей для виховання дітей сім'ям з різними доходами через допомогу на дітей і запобігання масовому безробіттю.

У. Беверідж вважав, що сімейну допомогу і національну службу охорони здоров'я слід фінансувати з держбюджету, а

інші заходи соціального захисту – за рахунок відрахувань самих працівників і роботодавців, а також субсидій держави.

Модель Беверіджа ґрунтується на таких основних принципах: величина прожиткового мінімуму, єдиний розмір страхових платежів працівників, уніфікація адміністративної відповідальності, загальність і гарантованість державного захисту, прийнятність соціальної допомоги, урахування специфіки способу життя різних груп населення.

Соціальне забезпечення в сучасній Великобританії розглядається як спосіб виявлення соціальної солідарності в суспільстві. Фінансовий аспект цієї солідарності призначений для покриття основних потреб малозабезпеченого населення. За рівнем розвитку соціального забезпечення Великобританія значно відстає від інших країн Західної Європи, займаючи дев'яте місце серед членів ЄС [2].

Система державного соціального забезпечення, що існує в даний час, була створена більше 40 років тому. За минулі десятиліття вона зазнала значних змін, перетворившись на складний, гнучкий і досить рухомий механізм, що гарантує надання різних видів допомоги, пенсій, а також медичного обслуговування населення. Основою її є страхові внески населення (55%) і доходи від оподаткування. Обов'язкові страхові внески робітники, службовці і підприємці сплачують, як правило, протягом 20 років роботи. Ці внески акумулюються у фонді національного страхування. Сума обов'язкових внесків залежить від розміру заробітної плати або від обсягу доходів підприємців. Існують також добровільні страхові внески, які дають право на отримання додаткової державної пенсії. Від сплати обов'язкових внесків звільняються працівники, чия зарплата або доходи знаходяться нижче встановленого мінімуму, і люди пенсійного віку, що продовжують свою трудову діяльність.

Збільшення соціальної допомоги населенню залежить від рівня державних доходів – чим вище ці доходи, тим більшу частину можна направляти на соціальні доходи. На збільшення пенсій, додаткових виплат і допомоги впливають і такі чинники, як динаміка заробітної плати і роздрібних цін на споживчі товари і послуги.

У 1998 році уряд лейбористів у рамках концепції «третього шляху» запропонував нову соціальну стратегію «Новий курс» (New Deal) – державну програму допомоги, яка охоплює верстви найбільш малозабезпечених громадян. У її коло потрапили різні категорії населення. За цією програмою до кінця ХХ століття вперше отримали роботу 270 тис. молодих людей у віці від 18 років; було працевлаштовано більш як 60 тис. осіб у віці від 25 років, що не працювали протягом тривалого часу; надана додаткова допомога матерям-одиначкам і робочі місця 80 тис. жінок, половина з яких не мала роботи протягом понад 10 років.

Уряд також розробив спеціальні програми працевлаштування осіб старше 50 років, оскільки, незважаючи на поліпшення ситуації на ринку праці, рівень зайнятості цієї категорії залишається досить низьким. Програма «Новий курс»

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

була направлена на зменшення кількості людей, які отримують соціальну допомогу у працездатному віці, і допомогла повернутися на робочі місця 27 тис. осіб вказаного віку.

Континентальна модель (або система соціального страхування «за Бісмарком») полягає в тому, що розмір одержуваних виплат прямо залежить від величини внесків, що сплачують працюючі.

Модель Бісмарка використовується в Німеччині, Австрії, Люксембурзі, Франції, Італії. Одна з перших соціальних програм у Західній Європі була запропонована канцлером Німеччини Отто фон Бісмарком. У 1881–1889 роках ним було санкціоновано створення одразу декількох фондів обов'язкового соціального страхування.

Модель Бісмарка побудована на принципі збору страхових внесків, встановлених відповідно до страхових тарифів. Особливий механізм – компенсація виробничих нещасних випадків, що не входить в сферу державної відповідальності, а покладається на особливі структури – так звані неприбуткові корпорації «публічного права». Останні ж ведуть свою роботу під контролем державних органів. Таким чином, можна сказати, що ця модель поєднує принципи і державної, і приватної форми соціального захисту.

У Німеччині під терміном «соціальне страхування» мають на увазі п'ять видів різних страхових договорів, розроблених соціально-трудовими відомствами на базі Sozialgesetzbuch (Кодекс соціального права):

- державне медичне страхування – gesetzliche Krankenversicherung, що представлено державними медичними касами – gesetzlichen Krankenkassen;

- державне обов'язкове страхування на випадок хвороби або по старості – gesetzliche Pflegepflichtversicherung, забезпечується державними медичними касами;

- пенсійне страхування – gesetzliche Rentenversicherung, забезпечується земельними або федеральними страховими товариствами для найманих робітників – Landes- oder Bundesversicherungsanstalt für Angestellte;

- страхування на випадок втрати роботи – Arbeitslosenversicherung, контролюється федеральним відомством по праці – Bundesagentur für Arbeit;

- державне обов'язкове страхування від наслідків нещасного випадку на виробництві – gesetzliche Unfallversicherung, надаване союзом підприємців однієї або родинної галузі промисловості – Berufsgenossenschaft.

Виплати з перерахованих фондів страхування проводяться за одним принципом з однаковим обсягом послуг для всіх застрахованих осіб. Сума страхових внесків залежить від розміру заробітної плати найманого працівника і визначається процентною ставкою відповідного страхового фонду. Страхові внески на соціальне забезпечення сплачуються спільно найманим працівником та його роботодавцем у рівних співвідношеннях. Внески на страхування від нещасного випадку на виробництві сплачуються в повному обсязі тільки роботодавцем. Усі вище перелічені види страхування від-

повідують потребам застрахованих осіб і визначаються соціальною політикою держави.

Середземноморська модель (Греція, Італія, Португалія й Іспанія) характеризується високим ступенем сегментації одержувачів допомоги виходячи з їхнього статусу. В цій моделі система соціального захисту спрямована на збереження робочих місць і витиснення літніх працівників з ринку праці.

Північна модель (Данія, Фінляндія, Швеція і Нідерланди) відрізняється високим рівнем фінансового соціального захисту і універсальним характером надання допомоги.

Найбільш відомою і практично класичною є соціально-демократична (північна, шведська) модель соціальної держави. Її відмінними рисами є:

- фінансування соціальних витрат за рахунок загальних податкових доходів бюджету, прогресивна прибуткова податкова система, в якій вилучається до 65% доходів високодоходних груп населення, пріоритет принципів рівності і солідарності в здійсненні соціальної політики;

- централізоване регулювання розподілу доходів;

- активна державна політика по створенню робочих місць з метою досягнення повної зайнятості, що попереджує характер заходів по недопущенню тривалого безробіття;

- високий рівень і загальнодоступність заходів соціальної підтримки населення.

На думку шведського економіста Ассара Ліндбека, основою держави загального добробуту в Швеції виступає розвинена система соціального страхування. Значна роль дотацій з держбюджету в системі обов'язкового соціального страхування пояснює активну роль держави у функціонуванні цієї системи, діяльність якої знаходиться під суворим державним контролем. Це дозволяє підтримувати високий рівень коефіцієнта заміщення (від величини заробітної плати) пенсій і допомоги: для пенсій – до 75% заробітної плати, для допомог з тимчасової непрацездатності – до 90%. Ще одна характерна межа шведської соціальної моделі – високі витрати держави на такі заходи соціальної підтримки сім'ї, як підтримка дітей і догляд за людьми похилого віку, які організуються і фінансуються муніципалітетами і регіональними органами виконавчої влади.

В економічній моделі сучасної Швеції першорядну роль грає соціальна політика, яка покликана створювати нормальні умови відтворення робочої сили. Тому система соціального захисту населення є стрижневим елементом шведської «держави загального добробуту» [3].

На відміну від американської й інших схожих з нею систем соціального захисту основоположним принципом шведської соціальної моделі є її універсальність, тобто нею охоплені всі верстви населення. Другим за важливістю принципом, найбільшою мірою реалізованим у Швеції (ї характерним для багатьох європейських «соціальних економік»), є принцип солідарності. Він ґрунтується на тому, що всі громадяни рівним чином і незалежно від їхнього соціального статусу беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, вносячи внесок відповідний своїм доходам.

У такій системі необхідним елементом виступає держава, яка бере на себе функції перерозподілу соціальних благ від забезпечених до найуразливіших категорій населення.

Висока вартість подібної системи (рівень оподаткування в Швеції становить близько 67% і є одним із найвищих в світі) повною мірою компенсується високим ступенем соціальної захищеності населення, відсутністю значних контрастів між багатством і бідністю і, відповідно, високою політичною і соціальною стабільністю.

Слід зазначити, що до Першої світової війни Швеція була однією з бідних країн Європи. Ключовою датою в шведській соціальній політиці став 1913 рік, коли шведський парламент майже одногосно встановив введення системи основних (народних) пенсій. Ця система пенсійного забезпечення включала два компоненти. Перший – це пенсійне страхування, що фінансувалося із страхових внесків застрахованих осіб. Як внески, так і виплати визначалися виходячи з доходів і розраховувалися індивідуально. Структура цієї системи страхування відображала істотні відмінності, які були в оплаті праці чоловіків і жінок у той час. Слід зазначити, що на початку 1930-х років пенсійні виплати були мінімальними і відповідали зарплаті, яку отримував промисловий робітник за декілька годин своєї праці. Другий компонент пенсійного страхування – пенсія по інвалідності – фінансувався державою, розмір виплат залежав як від доходу, так і від потреб працівника, що втратив працездатність. Як правило, ця пенсія виплачувалася особам старше 67 років, які не мали коштів для існування. Близько однієї третини пенсій з фонду додаткового пенсійного страхування виплачувалося непрацездатним особам молодше 67 років, а дві третини – на загальних підставах особам старше 67 років [3].

Для того часу розміри пенсійного забезпечення були достатньо низькими і не могли гарантувати гідний рівень життя літній людині.

У 1946 році ця система пенсійного страхування була замінена новою, фінансування якої здійснювалося в основному за рахунок бюджетних коштів. Спочатку нова система пенсійного забезпечення охоплювала тільки пенсіонерів за віком, але згодом була поширена на інвалідів і вдів. Введення подібної системи фінансування було не тільки на користь соціал-демократам і їх електорату, а й відповідала інтересам сільського населення, яке представляли тоді селянська і консервативна партії Швеції. Нова система пенсійного страхування охоплювала практично все працездатне населення – як чоловіків, так і жінок. Основна пенсія була істотно підвищена, а пенсійні виплати стали достатніми для забезпечення безбідного життя пенсіонера.

У 1948 році було введено загальне обов'язкове медичне страхування (ОМС). Згідно з новою системою ОМС страхуванню підлягали всі трудящі в працездатному віці. У ці роки в Швеції крім цих основних форм соціального захисту були також введені й інші додаткові форми державної підтримки. До 1955 року найбільш розвиненою областю соціального

страхування була система страхування від нещасних випадків, яка фінансувалася внесками підприємців. У 1955 році система страхування від нещасних випадків на виробництві, що існувала до того, була включена в систему загального ОМС. У 1976 році ця система була вдосконалена шляхом введення принципу повної компенсації втрачених доходів.

Подальший розвиток системи соціального страхування в Швеції означав також трансформацію управління цією системою. Для перших форм соціального страхування, таких як страхування від нещасних випадків на виробництві і пенсійного страхування, існували спеціальні органи – державне страхове товариство і державна пенсійна наглядова рада, які здійснювали управління цією системою. Остання в своїй роботі спиралася на власні місцеві пенсійні установи в усіх районах країни. На відміну від пенсійного страхування і страхування від нещасних випадків система медичного страхування ще до 1955 року мала власні органи управління – лікарняні каси, членами яких були представники політичних партій, релігійних об'єднань і профспілок. У результаті реформи медичного страхування 1955 року колишні лікарняні каси (після об'єднання з касами пенсійного страхування вони були перейменовані в «загальні каси соціального страхування») зберегли свою самостійність, не будучи частиною державного управлінського апарату.

Важливим питанням організації системи соціального страхування в Швеції є її фінансування. Для довоєнної системи пенсійного страхування була характерна акумуляція страхових внесків в єдиному державному пенсійному фонді, поповнення якого також проводилося безпосередньо з державного бюджету.

На сьогодні роботодавці сплачують декілька різновидів страхових внесків, які визначаються тими видами соціального страхування, які існують в Швеції.

Загальний огляд шведської системи соціального захисту не був би повним без згадки про ще дві інші форми участі держави в соціально-фінансовій сфері. По-перше, це обширні державні житлові субвенції. Майже 20% шведського ринку житла контролюються спеціальними кооперативними організаціями. Крім того, фінансування кооперативного житлового будівництва в Швеції здійснюється в основному за рахунок державних субвенцій: так, майже 15% квартир на ринку житла належать до цього типу. По-друге, це значні аграрні субвенції. Метою надання цих субвенцій є підтримка конкурентоспроможності національних сільгоспвиробників на світовому рівні. Надання даних субвенцій сприяло не тільки стабільності розвитку сільського господарства, а й запобіганню гучним протестам у зв'язку з вимушеними скороченнями в сільськогосподарському виробництві.

Скандинавська модель соціальної держави в тому вигляді, як вона формувалася в 1950–1960-ті роки, сприяла поступовому зрівнюванню праці жінок і чоловіків в економічній сфері. Це, зокрема, проявлялося в орієнтації соціальної політики, направленої на стимулювання жінок самостій-

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

но і незалежно від своїх сімей мати власне джерело доходу, а отже, бути повноправними учасниками ринку праці.

«Золоте століття» шведської соціальної моделі припало на 60–70-ті роки XX століття, коли Швеція за показником національного доходу на душу населення займала третє місце в списку найбагатших країн Європи. Економічна криза 1970-х років позначилася в Швеції декілька пізніше, ніж в інших західноєвропейських країнах. Її наслідки стали відчутними тільки з 1977 року.

На початок 1990-х років рівень безробіття в Швеції досяг середньоєвропейського рівня і знаходився в межах від 10 до 14%. Це давало деяким аналітикам підстави розглядати цю кризу як кінець шведської моделі. З початку 1990-х років незалежно від політичної орієнтації правлячого кабінету намітилася тенденція до поступового скорочення державного фінансування соціального сектору, а також до перегляду обсягу допомоги, обмеження тимчасових рамок їх отримання і скорочення числа зайнятих у соціальному секторі.

Пошук нових відповідей і ідей на виклики сучасності відбувався на тлі неоліберальної критики з боку консервативних партій, що вимагали зміни соціальної політики у дусі «тетчеризма» і «рейганоміки». Протидія уряду виходила також і з боку Шведського союзу роботодавців (SAF), і з боку великих фірм, що загрожували перевести свої активи за кордон. Для розв'язання ситуації, що склалася, уряд розробив так званий третій шлях фінансування соціальної політики, що проходить між неоліберальною, з одного боку, і кейнсіанською економічною політикою – з іншого. Він базувався на стриманні зарплати і на економічній політиці, орієнтованій на сукупну пропозицію. Економічна політика «третього шляху» означала, що соціал-демократи частково жертвували колишніми позиціями в соціальній політиці, орієнтованій на загальний добробут, у цілях контрольованого перетворення шведського суспільства, на принципах «нової економіки».

Зміни в соціальній політиці тепер були пов'язані як з новими процесами глобального економічного характеру, так і зі зміною ціннісних орієнтирів в самому шведському суспільстві. Соціал-демократи постаралися додати традиційним лівим цінностям (соціальній справедливості і соціальному захисту) нове, відповідне часу звучання.

Розглянемо тепер окремі елементи шведської системи соціальної політики.

Загальне медичне страхування. На відміну від інших західних країн система охорони здоров'я в Швеції на 95% є державною. Гарантується збереження доходів у розмірі 75–85% від зарплати у разі хвороби дорослого або по догляду за хворою дитиною. Додатково передбачається: безкоштовне придбання ліків і консультації лікарів для хронічних і важких хворих; для останніх – повна компенсація витрат, що перевищили протягом року суму в 2,5 тис. крон (середня зарплата робітника/службовця великої фірми – 20,5 тис. крон у рік); безкоштовна стоматологічна допомога для осіб до 19 років і компенсація для решти вікових категорій

25–70%, що перевищують 5 тис. крон у рік, для решти вікових категорій; 100% компенсація заробітної плати в результаті отриманого на виробництві важкого каліцтва або повної втрати працездатності.

Слід зазначити, що законодавством передбачений державний контроль за умовами праці, який здійснюється Національним відомством з праці і Національною радою з ринку праці. У Швеції щорічно проводиться 30–40 тисяч інспекцій на підприємствах за результатами цих перевірок. У 2001 році в 450 випадках була накладена заборона на продовження виробничої діяльності до усунення недоліків.

Страхування від безробіття. Цей вид страхування охоплює 90% населення, що працює по найму, і передбачає у разі втрати роботи компенсацію до 80% від заробітної плати на необмежений термін за умови активного пошуку роботи.

У середньому допомога фонду профспілкових страхових кас з безробіття становить 9 тис. крон (при максимумі в 12 тис.) в місяць. Фонди страхових кас по безробіттю, якими користуються 68% втративших роботу, формуються з відрахувань працедавців (72%), перерахувань із держбюджету (25%) і внесків осіб найманої праці – членів каси (3%).

Загальне пенсійне забезпечення. Пенсії нараховуються після досягнення 65 років і складаються з основної й додаткової. В середньому ж шведська пенсія становить 60–65% від колишнього доходу працівника (2/3 усередненої зарплати виходячи із 15 років його самої високооплачуваної роботи). Державні пенсійні фонди формуються за рахунок відрахування певного відсотка з фонду заробітної плати підприємств. З фізичних осіб пенсійні внески не стягуються. Разом із низькооплачуваними категоріями населення всі пенсіонери користуються дотацією на житло.

Соціальні пільги сім'ї і престарілим. При народженні дитини батьки отримують 12-місячну оплачувану відпустку, а також неоподатковувану податками щомісячну допомогу до досягнення дитиною 16 років, разову допомогу дитині до 8 років, допомогу батькам і дітям до 12 років по хворобі, аліменти на утримання дітей до 18 років (половина оплачується державою), допомогу дітям до 18 років у зв'язку з втратою одного з батьків, виплати на утримання дітей-інвалідів до 16 років. У цілому середня шведська сім'я з урахуванням всіх видів соціальної допомоги, але без врахування податків, має дохід в 25–28 тис. крон (понад \$3 тис.) плюс 640 крон на кожну дитину в місяць. Сім'ї, що мають дохід нижче 25 тис. крон, отримують житлову дотацію, а малозабезпечені – ще й соціальну допомогу. Комунальні органи влади субсидують дитячі садки, повністю оплачують початкову і середню шкільну освіту (для здобування вищої освіти держава надає пільгові позики). В обов'язки муніципалітетів входить також утримання будинків для людей похилого віку.

Система соціальної допомоги. Забезпечує захищеність категоріям населення, які не можуть повною мірою скористатися або не мають доступу до перерахованих систем соціального страхування, і, по суті, є шведським гарантованим

соціальним мінімумом. За даними Асоціації комунальних органів влади (саме в їх компетенції знаходиться виплата соціальної допомоги), правом на отримання соціальної допомоги регулярно користується 10% працездатного населення країни. Соціальна допомога складається з рекомендованої державою норми (4 тис. крон в місяць), а також включає вартість квартплати, витрати на громадський транспорт і профспілкові внески. Додатково можуть бути виділені кошти на медичну допомогу, проведення відпустки, господарювання, придбання меблів, оплати боргів і ін.

Роль місцевого самоврядування. Особливістю універсальної моделі соціального захисту є допоміжна роль муніципалітетів і приватних соціальних служб у сфері соціальної допомоги. Діяльність більшості установ, що займаються соціальною роботою, знаходиться тут у компетенції державних органів.

Структура служб соціальної роботи складається:

– на урядовому рівні – Міністерство охорони здоров'я і соціальних справ;

– за конкретну область соціальної сфери відповідають соціальні державні служби – національне бюро, які діють багато в чому автономно. Взаємодія міністерства з ними проявляється у виділенні бюджетних коштів, в отриманні підсумкових звітів по роботі бюро і використанню ними виділених фінансових надходжень. Міністерство також призначає керівників національних бюро;

– на місцевому рівні – муніципалітети, які отримують на цілі державні субсидії. З початку 2000-х років шведський уряд збільшив субсидування місцевих органів влади – комун і лен по статтях охорони здоров'я, соціального захисту, освіти. Значні кошти виділяє держава муніципалітетам для надання соціальної допомоги дітям і сім'ям з дітьми (розмір компенсації доходить до 60% витрат).

Певну допомогу малозабезпеченим громадянам у Скандинавських країнах надають приватні соціальні служби – агентства. Причому спостерігається тенденція збільшення числа приватних компаній, що надають соціальні послуги (догляд за дітьми, особами похилого віку та іншими). Проте в цілому роль приватних соціальних служб у сфері соціального захисту залишається незначною. Вони виконують переважно допоміжні функції. Основними ж суб'єктами соціальної допомоги є державні органи у взаємодії з муніципалітетами, а також корпоративно-страхові структури.

На сьогодні соціальна держава в Швеції вже не сприймається як результат боротьби за владу між працею і капіталом, політикою і ринком, а швидше існує як система суспільної згоди, яка робить Швецію з її високоосвіченою і конкурентоспроможною робочою силою привабливим місцем для міжнародних інвестицій і фінансового капіталу, де соціальна

держава спонукає громадян брати участь в економічному розвитку спільної для всіх справи.

Основним принципом шведської соціальної моделі є її універсальність, тобто охоплення всіх верств населення. Другим по важливості принципом, найбільшою мірою реалізованим у Швеції (і характерним для багатьох європейських «соціальних економік»), є принцип солідарності. Він ґрунтується на тому, що всі громадяни так само й поза залежністю від їхнього соціального статусу беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, вносячи внесок розмірний своїм доходам.

Висновки

Аналіз систем соціального страхування в європейських країнах показує, що важливими рисами є їх становлення. Насамперед держава, яка розробляє законодавчу базу та виконує наглядові функції за їх виконання, по-друге, це, як правило, трьохстороння участь у фінансуванні соціальних заходів – держава, роботодавці та наймані працівники.

Соціальне страхування охоплює широкий спектр напрямів, пов'язаних із забезпеченням життєвих потреб людей по встановленню прийнятих розмірів доходів, втрачених через непрацездатність.

Література

1. Конвенция Международной организации труда №102 о минимальных нормах социального обеспечения, Женева, 4 июня 1952 г. – [Электрон. ресурс]. Режим доступа: // <http://law.edu.ru/centers/labourlaw/norm/norm.asp?normID=1162367>
2. Антропов В.В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах ЕС. Автореферат... дис. Москва. – 2007.
3. Henningsen, B. Der Wohlfahrtsstaat Schweden / Nordeuropäische Studien, Band 21/, Nomos Verlag, Baden-Baden, 1986. – S. 92–93.
4. «Рекомендация об обеспечении дохода» Рекомендация 67 Международная организация труда. – [Электрон. ресурс]. Режим доступа: // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/rec067.htm>
5. Рекомендация 167 «Рекомендация об установлении международной системы сохранения прав в области социального страхования» Международной организации труда. – [Электрон. ресурс]. Режим доступа: // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/rec167.htm>
6. Линдбек А. Шведский эксперимент // Очерки о мировой экономике. Выдающиеся экономисты мира в Московском центре Карнеги. – М., 2002 с.
7. Сорокина В.Ф. Социальное обеспечение в Великобритании // Современная Европа, №1, 2002. – С. 53–60.
8. Крауч, К. Постдемократия [Текст] / Пер. с англ. Н.В. Эдельмана / Гос. ун-т. – Высшая школа экономики. – М., 2010. – 192 с.